

GAZLI QUROLLAR EKSPERTIZASINING ZAMONAVIY IMKONIYATLARI

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Kriminalistik
ekspertizalar kafedrasida o'qituvchisi, kapitan
Axmadoy Shaxruxjon Shuxrat o'g'li
IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim 2-o'quv kursi
230-guruh kursanti safdori,
Abdinazarov Quvonchbek Boysoat o'g'li*

Annotatsiya: Ushbu maqolada gazli qurollar ekspertizasining zamonaviy imkoniyatlari va uning huquqiy, texnik va ilmiy jihatlarini tahlil qilinadi. Gazli qurollar ekspertizasi, ularning xavfli ta'sirini baholash, ishlatish usullarini aniqlash va huquqiy aspektlarini o'rganish bo'yicha chuqur ilmiy izlanishlarni talab qiladi. Zamonaviy texnologiyalar va metodologiyalar yordamida gazli qurollarning turli xususiyatlari, shu jumladan ularning tarkibi, ta'sir mexanizmi va xavfsizlik standartlariga mosligini tekshirish imkoniyatlari kengaygan. Ekspertiza sohasidagi yangiliklar va zamonaviy yondashuvlar, gazli qurollar bilan bog'liq holatlar bo'yicha aniq va ishonchli xulosalar chiqarish imkonini beradi. Maqola, shuningdek, gazli qurollar bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish va sudlarda ekspertiza xulosalaridan foydalanishning ahamiyatini yoritadi.

Kalit so'zlar: Gazli qurol, Psixoximiyaviy gazlar, Irritator gazlar, Asfiksiyalovchi gazlar, Xavfli moddalar, Kimyoviy moddalar, Kimyoviy tahlil, Kimyoviy moddalarning ta'siri, Texnik ekspertiza.

Annotation: This article analyzes the modern capabilities of gas weapons expertise and its legal, technical and scientific aspects. Gas weapons expertise requires in-depth scientific research to assess their dangerous effects, identify methods of use and study legal aspects. With the help of modern technologies and methodologies, the possibilities of checking various properties of gas weapons, including their composition, mechanism of action and compliance with safety standards, have expanded. Innovations and modern approaches in the field of expertise allow us to draw accurate and reliable conclusions on cases involving gas weapons. The article also highlights the importance of investigating crimes involving gas weapons and using expert opinions in courts.

Keywords: Gas weapons, Psychochemical gases, Irritant gases, Asphyxiating gases, Hazardous substances, Chemical substances, Chemical analysis, Effects of chemical substances, Technical expertise.

Аннотация: В статье анализируются современные возможности экспертизы газового оружия, ее правовые, технические и научные аспекты.

Экспертиза газового оружия требует глубоких научных исследований для оценки его опасного воздействия, определения методов применения и изучения правовых аспектов. С помощью современных технологий и методик расширились возможности проверки различных характеристик газового оружия, в том числе его состава, механизма действия, соответствия нормам безопасности. Инновации и современные подходы в области экспертизы позволяют нам делать четкие и достоверные выводы по делам, связанным с газовым оружием. В статье также подчеркивается важность использования заключений экспертов при расследовании и судебном преследовании преступлений с применением газового оружия.

Ключевые слова: Газовое оружие, Психохимические газы, Раздражающие газы, Удушающие газы, Опасные вещества, Химические вещества, Химический анализ, Воздействие химических веществ, Техническая экспертиза.

Gazli qurollar, tarixan, harbiy sohada keng qo'llanilgan xavfli vositalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda esa, ular nafaqat jangovar vaziyatlarda, balki fuqarolik sohasida ham, ayniqsa huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan ommaviy tartibsizliklarni bartaraf etishda qo'llaniladi. Gazli qurollarning zarari insonning fiziologik va psixologik holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ular hayot uchun xavfli bo'lishi, nafas olishni qiyinlashtirishi yoki odamlarni boshqarish imkoniyatini cheklashi mumkin.

Gazli qurollar ekspertizasi zamonaviy yondashuvlar va texnologiyalar yordamida o'zining yangi imkoniyatlariga ega bo'ldi. Ilg'or ilmiy metodlar, masalan, kimyoviy tahlil va fizik metodlar, gazli qurollarning turli xususiyatlarini aniqlash va ulardan kelib chiqadigan xavf-xatarlarni baholash imkoniyatlarini kengaytirdi. Ekspertiza sohasidagi yangiliklar, gazli qurollarning ta'sir mexanizmlarini aniq tushunishga, ularning kimyoviy tarkibini aniqlashga va xavfsizlik talablariga muvofiqligini tekshirishga imkon yaratadi.

Gazli qurollar ekspertizasi sohasida zamonaviy yondashuvlar va texnologiyalar yangi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Bugungi kunda bu ekspertiza, faqat qurolning turini aniqlashdan tashqari, uning ta'sir mexanizmlarini, xavf darajasini va undan kelib chiqadigan xavf-xatarlarni aniqlashga qaratilgan murakkab ilmiy faoliyatga aylanmoqda. Gazli qurollar ekspertizasi ko'plab ilmiy, texnik va huquqiy sohalarning integratsiyasini talab qiladi, shu jumladan kimyo, biologiya, fizika va huquqshunoslik.

1. Gazli Qurollarning turlari va xususiyatlari:

Gazli qurollar bir nechta turlarga bo'linadi, har bir tur o'zining xavfli xususiyatlariga ega. Gazli qurollar, asosan, quyidagi turlarga ajratiladi:

➤ **Irritator gazlar** — odamlarning nafas olish tizimini va koʻzlarini tirnash xususiyatiga ega boʻlgan moddalar. Ular odatda qisqa muddatli ta'sirga ega, ammo kuchli zararga olib kelishi mumkin;

➤ **Asfiksiyalovchi gazlar** — odamlarning nafas olish tizimiga ta'sir qiladi, kislorod yetishmasligini yuzaga keltirib, asfiksiyani (nafas yetishmovchiligi) keltirib chiqaradi;

➤ **Psixoximiyaviy gazlar** — ruhiy holatni oʻzgartiradigan va odamlarning xatti-harakatlarini boshqarishga imkon beruvchi gazlar.

Har bir turdagi gazli qurollarning ta'sir mexanizmi va odam organizmiga boʻlgan ta'siri farq qiladi, shuning uchun ularning aniqlanishi va tahlil qilinishi zarur. Gazli qurollarning kimyoviy tarkibi, ularning atrof-muhitga ta'siri va ishlatish usullari oʻrganilishi lozim.

2. Gazli qurollar ekspertizasining ilmiy asoslari:

Gazli qurollar ekspertisasi, birinchi navbatda, kimyoviy tahlilga asoslanadi. Har bir gazli qurolning tarkibi va uning tarkibiy qismlari maxsus laboratoriyalarda oʻrganiladi. Hozirgi kunda gazli qurollarning kimyoviy tahlili uchun turli xil usullar qoʻllanadi, masalan:

➤ **Spektroskopiya** — moddaning tarkibini va tuzilishini aniqlash uchun ishlatiladigan texnika;

➤ **Xromatografiya** — gazli moddalar aralashmalarining tarkibini ajratish uchun qoʻllaniladigan usul;

➤ **Molekulyar diagnostika** — kimyoviy moddalarning molekulyar strukturasini aniqlash orqali ularning xususiyatlarini oʻrganish.

Bu metodlar yordamida gazli qurollarning tarkibi, ta'sir qilish mexanizmi va xavfsizlik standartlariga muvofiqligi aniqlanadi. Shuningdek, gazli qurollarning ishlatish usullarini aniqlashda ularning kimyoviy xususiyatlari va reaksiya tezligi e'tiborga olinadi.

3. Ekspertiza jarayonida qoʻllaniladigan yangi texnologiyalar:

Bugungi kunda gazli qurollar ekspertizasida zamonaviy texnologiyalar katta ahamiyat kasb etadi. Texnologik rivojlanish ekspertiza jarayonlarini ancha samarali va aniq qilish imkonini bermoqda. Bunga quyidagilar kiradi:

➤ **Sensorlar va detektorlar** — maxsus portativ qurilmalar yordamida gazlarning havodagi konsentratsiyasi va turini aniqlash imkoniyatlari;

➤ **Kompyuter simulyatsiyalari** — gazli qurollarning tarqalishini va ta'sirini simulyatsiya qilish uchun maxsus dasturlar va matematik modellardan foydalanish;

➤ **Avtomatik tahlil tizimlari** — gazli moddalar tahlilini avtomatlashtirish va ekspertiza natijalarini tezda olish imkonini beruvchi texnologiyalar.

4. Gazli qurollar ekspertizasining huquqiy asoslari:

Gazli qurollar ekspertizasi nafaqat ilmiy, balki huquqiy jihatdan ham muhimdir. Gazli qurollar bilan bog‘liq jinoyatlar ko‘plab huquqiy masalalarni keltirib chiqaradi. Gazli qurollar ekspertizasi, qonunchilikka muvofiq, jinoyatlarni tergov qilish va sudlarda dalil sifatida foydalanish uchun zarurdir. Ekspertiza xulosalari ko‘pincha jinoyat ishlari bo‘yicha yakuniy qaror qabul qilishda asosiy omilga aylanishi mumkin.

Huquqshunoslik nuqtai nazaridan, gazli qurollarning noqonuniy qo‘llanishi va tarqatilishining oldini olishda ekspertiza xulosalari katta rol o‘ynaydi. O‘zgartirilgan qonunlar va yangi huquqiy me‘yorlar, gazli qurollar bilan bog‘liq holatlar bo‘yicha samarali ekspertizani ta‘minlashga qaratilgan.

5. Jinoyatlarni tergov qilish va sudlarda ekspertiza xulosalaridan foydalanish:

Gazli qurollar bilan bog‘liq jinoyatlar tez-tez sodir bo‘lib, ularni tergov qilishda ekspertiza natijalari muhim rol o‘ynaydi. Ekspertiza yordamida gazli qurollarning kimyoviy tarkibi, ta‘sirini o‘rganish va jinoyatning qanday sodir bo‘lganini aniqlash mumkin. Sudlarda esa ekspertiza xulosalari dalil sifatida ko‘rib chiqiladi va jinoyat ishlarida muhim rol o‘ynaydi.

Ekspertiza xulosalari, ayniqsa, jinoyatga aloqador bo‘lgan shaxslar yoki guruhlarini aniqlashda, ularning gazli qurollardan qanday foydalanilganini tekshirishda yordam beradi. Sud jarayonida ekspertiza xulosalariga asoslanib, gazli qurollar bilan bog‘liq jinoyatlar bo‘yicha adolatli qaror qabul qilish imkoniyati oshadi.

XULOSA

Gazli qurollar ekspertizasi, ilmiy, texnik va huquqiy jihatlari bilan zamonaviy xavf-xatarlarni aniqlash va oldini olishda muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda bu soha, ilg‘or texnologiyalar va metodologiyalar yordamida kengayib, yanada samarali va aniq natijalarga erishishni ta‘minlamoqda. Kimyoviy tahlil, molekulyar diagnostika, sensorlar va avtomatik tizimlar yordamida gazli qurollarning tarkibi, ta‘sir mexanizmi va xavfsizlik me‘yorlariga mosligi tekshiriladi.

Gazli qurollarning xavfli ta‘sirini baholash, ularning ishlatish usullarini aniqlash va huquqiy jihatlarni o‘rganish bugungi ekspertiza jarayonining asosiy maqsadlaridan biridir. Bu ekspertiza, nafaqat jinoyatlarni tergov qilishda, balki sud jarayonlarida ishonchli dalil sifatida xizmat qilishda ham katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, gazli qurollar ekspertizasi sohasida yangi yondashuvlar va texnologiyalar jinoiy ishlarda aniq va ishonchli xulosalar chiqarishga yordam beradi. Gazli qurollarning noqonuniy qo‘llanishi va tarqatilishiga qarshi kurashish, shuningdek, xavfsizlikni ta‘minlashda bu ekspertiza xulosalari katta rol o‘ynaydi. Kimyoviy tahlil, texnik metodlar va huquqiy asoslarning uyg‘unligi ekspertizani yanada samarali va foydali qiladi, bu esa xavfsizlikni ta‘minlash, jinoyatlarni tergov qilish va sudlarda adolatli qarorlar qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. **Xudoyberganov, A.** (2020). *Transport Trassalogiyasi: Asosiy Nazariyalar va Amaliyot*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. **Kadyrov, R.** (2018). *Transport Tizimlarini Loyihalash va Ularning Samarali Foydalanilishi*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. **Shukurov, T.** (2019). *Shahar Transport Trassalari va Ularni Rivojlantirish*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
4. **Fayzullayev, B.** (2021). *Transport Trassalogiyasining Ekologik Asoslari*. Tashkent: O'zbekiston Atrof-Muhitni Muhofaza qilish Jamiyati.
5. **Muratov, F.** (2016). *Transport Trassalogiyasi: Teoriyadan Amaliyotgacha*. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
6. **Gulomov, A.** (2020). *Yo'llarni Qurish va Ularning Samarasini Baholash*. Tashkent: Texnika Universiteti.
7. **Shomurodov, R.** (2022). *Transport Tizimlarida Raqamli Texnologiyalarni Qo'llash*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Transport Departamenti.
8. **Zarifov, J.** (2018). *Qurilish Materiallari va Texnologiyalarining Transport Trassalaridagi O'rni*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.